

1. INLEIDING

We leven in turbulente tijden. De samenleving verandert in een rap tempo. In die veranderende samenleving speelt het recht een belangrijke rol. Van het recht gaat immers een sturende en normerende werking uit. Het biedt burgers bescherming ten opzichte van de macht van de overheid, maar ook ten opzichte van elkaar. De rechter speelt in het bieden van die bescherming een cruciale rol. De Rechtspraak staat echter onder grote druk door onder meer veranderende behoeften en capaciteitsproblemen. Zij zucht onder de werkdruk en kan slechts beperkt voorzien in oplossingen voor de conflicten en problemen van burgers. Voor de problemen in en de tekortkomingen van de rechtspraak wordt ook in de media geregeld aandacht gevraagd. Rechtspraak zou in haar huidige vorm voor burgers niet meer te begrijpen zijn. In een recent artikel van het *NRC* wordt dan ook een oproep gedaan aan de Rechtspraak. Na decennia van reorganisaties, capaciteitsproblemen en groeiende werkdruk is het tijd voor vernieuwing. De oproep aan de Rechtspraak: ‘ontketen een revolutie, doe nieuwe dingen, neem een voorsprong!’¹

Kijken we specifiek naar het strafrecht, dan zien we inderdaad allerlei problemen die ook geregeld de media bereiken. Zo was er het bericht van het Openbaar Ministerie in Gelderland dat aankondigde 1.500 zaken te zullen seponeren die als gevolg van alle achterstanden in de strafrechtsketen – onder meer door de coronapandemie – niet meer konden worden behandeld.² Dat

1 Jensma 2023b.

2 Van der Vegt 2022.

bericht leidde tot de nodige verontwaardiging.³ Ook in andere regio's werd besloten tot het 'schrappen' van (reeds bij de rechter aangebrachte) strafzaken.⁴ Een ander voorbeeld is het nieuwsbericht dat slachtoffers van zedenmisdrijven nauwelijks hun recht kunnen halen via het strafrecht. Uit analyse van gegevens van het Openbaar Ministerie en de politie blijkt dat nog niet één op de tien slachtoffers die naar de politie stappen met een melding van verkrachting of aanranding, een dader veroordeeld ziet. 'Het strafrecht is niet de plek om je recht te halen als je bent aangerand of verkracht', zo luidt de conclusie van journalisten.⁵

Natuurlijk gaat er ook veel wel goed, maar de problemen waarmee de strafrechtspraak zich ziet geconfronteerd, zijn structureel. Het gebrek aan capaciteit in de opsporing heeft tot consequentie dat bepaalde strafbare feiten niet worden opgespoord, waardoor slachtoffers van die feiten met lege handen (kunnen) blijven staan. Ook als er wel genoeg informatie voorhanden is om tot vervolging over te gaan, kan het lang duren voordat er ook daadwerkelijk een beslissing volgt. In de rechtspraak zelf worden allerlei initiatieven genomen om de zogeheten doorlooptijden te verkorten en achterstanden weg te werken, zoals het maken van procesafspraken tussen Openbaar Ministerie en verdediging⁶ en het organiseren van zogeheten bulkzittingen waarin zestien strafzaken op een dag worden ingepland.⁷ De wil tot verandering lijkt er op de werkvloer wel te zijn. Tot structu-

3 Van der Vegt 2023. Uiteindelijk bleek dat er minder zaken hoefden te worden geseponneerd dan vooraf gedacht.

4 Haenen 2022 over het parket Den Haag; Marée 2022 over het parket Noord-Holland.

5 Ter Borg & Houtekamer 2022.

6 Aan dit fenomeen wordt in paragraaf 3.2 nader aandacht besteed.

7 Jensma 2023a.

rele oplossingen voor het gebrek aan capaciteit en de hoge doorlooptijden heeft dat evenwel nog niet geleid.

De Rechtspraak heeft niet alleen moeite haar kerntaken (tijdig) te vervullen, er is ook discussie over de wijze waarop die taken worden vervuld. Het zogeheten ‘toernooi- of strijdmodel’ waarop rechtspraak van oudsher is geënt, waarin twee partijen elkaar bestrijden, zou conflicten alleen maar erger maken.⁸ Dat geldt ten dele ook voor het strafrecht, waar Openbaar Ministerie en verdediging in de rechtszaal tegenover elkaar staan, terwijl het slachtoffer aan de zijlijn staat. De wijze van procederen nodigt verdachten in ieder geval niet uit om verantwoordelijkheid voor hun daden richting het slachtoffer te nemen. Ook op dit punt zoekt men naar nieuwe wegen om conflicten op te lossen, bijvoorbeeld door vaker te verwijzen naar mediation en door de rechter meer mogelijkheden te geven om na een geslaagde mediation de strafzaak te beëindigen of door het organiseren van wijkrechtspraak. Dit zijn allemaal initiatieven die het conflict- of probleemoplossend vermogen van de strafrechtspraak moeten vergroten. Zij passen ook binnen de bredere ambitie van de Rechtspraak om maatschappelijk effectief te opereren, waarbij de rechter meer aandacht besteedt aan het onderliggende conflict of probleem.⁹ Tegelijkertijd rijst wel de vraag hoe het zich allemaal tot elkaar verhoudt. Als we de wens tot conflict- of probleemoplossing werkelijk serieus nemen, wat betekent dat dan voor de inrichting van ons strafrechtstelsel? Is het inderdaad tijd voor een revolutie?

8 Barendrecht & Chabot 2020, p. 302-304.

9 Meer hierover: Hartendorp 2020.

In het navolgende zal het brede landschap van het strafrecht worden gezien vanuit de lens van conflictoplossing, met als doel om ontwikkelingen en patronen te identificeren en tot een beter begrip te komen van de problemen en de mogelijke oplossingen.¹⁰ Tevens stel ik mij tot doel mijn leeropdracht nader te duiden en af te bakenen en wat conceptuele ruis weg te nemen die het onderzoeksterrein kenmerkt.

Het betoog is opgebouwd aan de hand van de volgende vragen:

1. Wat behelst de conflictoplossende benadering en wat is daarvoor het theoretisch fundament?
2. Welke conflicten kunnen we in het strafrecht onderscheiden en in welke richtingen worden de oplossingen gezocht?
3. Wat leren de conflicten en daaraan gerelateerde innovaties ons over de problemen en uitdagingen in de strafrechtspleging?
4. Welke kanttekeningen kunnen worden geplaatst bij de wens tot conflict- of probleemoplossing en de ambities van de Rechtspraak daarbij?
5. Welke implicaties heeft de wens tot conflict- of probleemoplossing voor de inrichting van het strafrechtstelsel?

10 Conflictoplossing vormt als het ware het theoretisch perspectief van waaruit de complexe verschijnselen in het strafrecht worden geanalyseerd en geduid. Dit betoog behelst dan ook geen systematische inventarisatie van alle problemen van de strafrechtspleging, noch van alle mogelijke oplossingen. Bij het hanteren van een ander perspectief zouden ook andere problemen, patronen en oplossingen in beeld komen.

Die laatste vraag is vooral ook relevant in verband met de lopende modernisering van het Wetboek van Strafvordering (Sv). Het wetvoorstel dat dit mogelijk moet maken, ligt thans bij de Tweede Kamer.¹¹ In het navolgende passeren dan ook enkele plannen van de wetgever de revue.

¹¹ *Kamerstukken II* 2022/23, 36327, nr. 2. Men streeft naar inwerkingtreding op 1 april 2029.